

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПОСИЛЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПОЗИЦІЙ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Нестабільність зовнішнього і внутрішнього середовища пред'являє нові вимоги до розробки і впровадження методів управління конкурентоспроможністю на машинобудівних підприємствах, одного з найважливіших напрямів вдосконалення механізму управління розвитком підприємства. Найважливішим стратегічним завданням розвитку підприємств машинобудування є підвищення конкурентоспроможності продукції. До цього примушує перспектива вступу України до СОТ, посилення конкуренції на світовому ринку, необхідність зростання об'ємів виробництва продукції на експорт. В даний час проблеми побудови організаційно-економічного механізму формування і реалізації стратегії управління конкурентоспроможністю підприємства залишаються недостатньо дослідженими як в теоретичному плані, так і з погляду на їх практичне застосування.

Важливу роль у розробці теоретичних аспектів оцінювання конкурентоспроможності продукції підприємств відіграють праці відомих зарубіжних вчених Р. Асселя, П. Дойля, Ф. Котлера, Ж.-Ж. Ламбена, М. Портера, А. Маршалла та ін. Дослідження цих проблем отримало своє відображення у працях вчених країн СНД: Р. Азоева, О. Градова І. Чепурного, М. Кричевського І. Фурса, Р. Фатхутдинова та ін., а також вітчизняних науковців: З. Борисенко, В. Діканя, В. Діденка, А. Дударя, Ю. Іванова, С. Мочерного, С. Покропивного, В. Геєця, А. Савченка та ін. [1-4].

У даний час конкурентоспроможність є однією з найважливіших інтегральних характеристик, що використовуються для аналізу економічної ситуації як загалом у народному господарстві України, так і окремого товаровиробника та продукції, що ним випускається. Як правило, її застосовують як критерій оцінювання ефективності економічної діяльності господарюючих суб'єктів [5, с. 24].

Сучасні умови функціонування економіки України обумовлені розвитком ринкових відносин, і в першу чергу, конкуренції. Аналіз економічної літератури показує, що в даний час відсутнє єдине поняття конкуренції. Багато в чому це можна пояснити тим, що при визначенні конкуренції автори виходять з різних підходів до оцінки її складових.

Так, Р.А. Фатхутдинов стверджує, що конкуренція — це процес управління суб'єктом своїми конкурентними перевагами для досягнення перемоги або

інших цілей в боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних або суб'єктивних потреб в межах законодавства або в природних умовах [6, с. 9].

А.Ю. Юданов акцентує увагу на тому, що ринкова конкуренція — це боротьба фірм за обмежений об'єм платоспроможного попиту споживачів, який ведеться на певних сегментах ринку [7].

У роботі [4, с. 19] конкуренція визначається як суперництво між виробниками товарів і послуг за найбільш економічно вигідні умови виробництва і реалізації продукції.

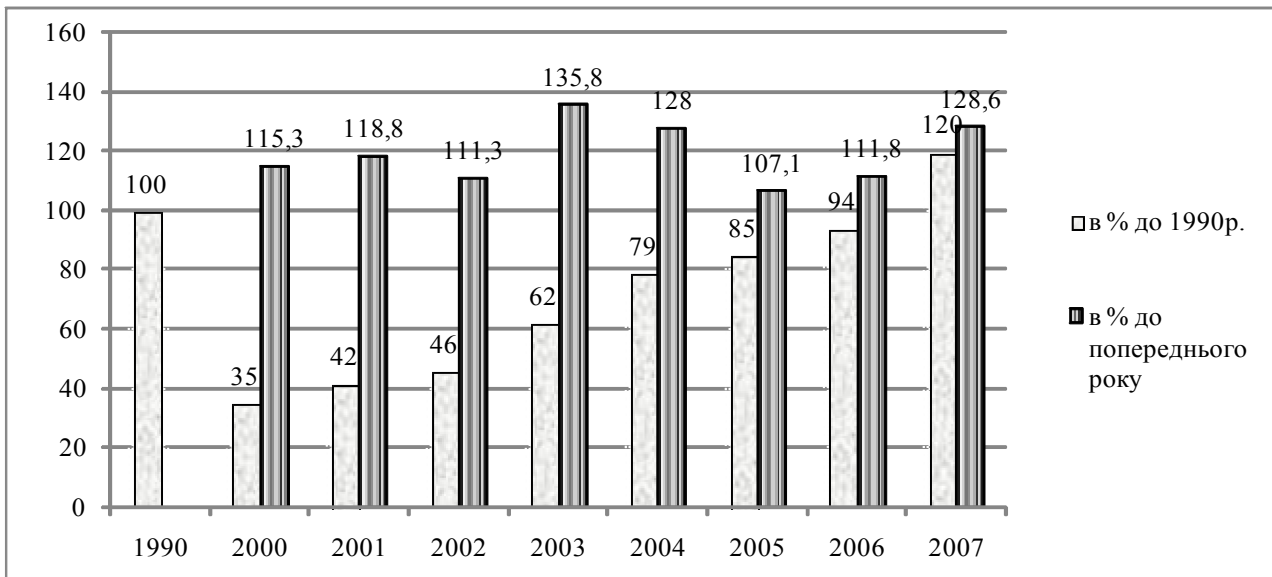
Поль Самуельсон визначає конкуренцію як засіб об'єднання знань і дій мільйонів різноманітних індивідуумів в умовах складного механізму координації, що об'єктивно реалізується через систему цін і ринків [8, с. 42].

К.Р. Макконелл і С.Л. Брю визначають конкуренцію виходячи з наявності на ринку більшого числа покупців, що незалежно діють, і продавців будь-якого конкретного продукту або ресурсу, підкреслюючи свободу для покупців і продавців в участі тих або інших ринків [9, с. 52].

Слід зазначити, що в економічній літературі цим підходам надають самостійне значення, не відкидаючи і не підпорядковуючи один одному. В той же час виявлені відмінності у визначенні поняття конкуренції визначаються характером національного ринку, поставленими цілями в забезпеченні прогресу в національній економіці і іншими завданнями.

На наш погляд, враховуючи інноваційний характер розвитку економіки України, найбільш актуальним є підхід Й. Шумпетера до визначення конкуренції, який полягає в тому, що на будь-якому конкурентному ринку фірма може зберігати свої позиції лише двома способами: постійно пропонуючи щось нове (нові продукти і послуги або їх нові модифікації), а також постійно знижуючи витрати на існуючий асортимент товарів і послуг [10].

В умовах розвитку ринкових відносин важливим є підвищення конкурентоспроможності продукції, що випускається, підприємствами машинобудування. Більшість машинобудівних підприємств України характеризуються не тільки низьким рівнем конкурентоспроможності продукції, високим питомим витрачанням ресурсів, застарілою техніко-технологічною базою виробництва, але і неефективною системою управлін-

Мал. 1. Динаміка виробництва продукції машинобудування України [11]

Таблиця 1

Динаміка рентабельності виробництва продукції підприємствами сільськогосподарського машинобудування (%)

№ п/п	Найменування підприємства	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.
1	ВАТ «Рівнесільмаш»	-22,2	-30,4	-31,8	-21,6
2	ВАТ «Ковельсільмаш»	-	19,6	13,8	10,6
3	ВАТ «Уманьферммаш»	-	19,3	31,4	19,8

ня виробничо-господарською діяльністю підприємства. Це підтверджується недостатнім приростом виробництва машинобудівної продукції (мал. 1).

Не дивлячись на тенденції зростання машинобудівного виробництва (у машинобудуванні об'єми виробництва в 2007 році в порівнянні з 2006 роком збільшилися на 28,6%), що намітилися, загальний економічний стан, особливо підприємств сільськогосподарського машинобудування, залишається в більшій частині кризовим, корінних змін в даній галузі не відбулося. Враховуючи цей факт, на сьогоднішній день більшість сільськогосподарської техніки, що випускається, не відповідає необхідній якості, що позначається на рівні її конкурентоспроможності і привабливості для споживачів.

Аналіз рентабельності виробництва продукції на підприємствах сільськогосподарського машинобудування (табл. 1) свідчить про наявність кризових явищ в даній галузі.

Це обумовлено тим, що підприємства машинобудування для агропромислового комплексу мають морально застарілі технології та обладнання. Зношення основних фондів, яке становить 60-85 відсотків, та

незадовільне фінансове становище зазначених підприємств призводить до швидкого руйнування системи інженерно-технічного забезпечення села, деіндустріалізації та пов'язаної з цим деградації агропромислового виробництва. Більш як у 90 відсотків технічних засобів закінчився строк експлуатації і на їх ремонт витрачається коштів на 35-50 відсотків більше, ніж передбачено нормативами.

Темпи оновлення вітчизняної складної сільськогосподарської техніки у 2-5 разів нижчі, ніж за кордоном, що не дає змоги забезпечити конкурентоспроможність вітчизняної техніки, незважаючи на більшу її пристосованість до роботи в умовах України і нижчу вартість (у 2-5 разів нижче ніж вартість закордонних аналогів). При цьому потужність більшості підприємств завантажена лише на 15-30 відсотків [12].

Зниження якості продукції і її конкурентоспроможності є основним в погіршенні фінансового стану підприємств сільськогосподарського машинобудування. Як показують дані таблиці 2, виробництво продукції на ОАО «Рівнесільмаш» поступово збільшується, проте собівартість товарної продукції перевищує доходи від

Таблиця 2

Динаміка основних техніко-економічних показників діяльності ОАО «Рівнесільмаш» в 2003-2006 р.р.

Показники	2003 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Виробництво товарної продукції, тис. грн	1278,5	1595,0	2406,5	5705,6
Реалізація товарної продукції, тис. грн	1502,5	2669,6	3523,3	7170,4
Собівартість товарної продукції, тис. грн	1664,3	2300,6	3529,3	7274,0
Витрати на 1 крб товарної продукції, грн	1—29	1—44	1—47	1—27
Середньосписочна чисельність усього, чол., зокрема:	377	272	249	240
Промислово-виробничого персоналу, чол.	363	263	240	235
Продуктивність праці 1-го працюючого, грн	3391	5864	9665	23773

Таблиця 3

Порівняльна характеристика показників сільськогосподарської техніки ВАТ «Рівнесільмаш» (причіп тракторний ПТС-6А-16)

№ з/п	Назва показників (параметрів)	ВАТ «Рівнесільмаш», Україна	ВАТ «Механічний завод «Калачинський»», Росія	ВАТ «Джанкойський машинобудівний завод» АР Крим	ВАТ «Агромашина», Молдова
1	Вантажопідйомність, кг	6 000	6 000	6 000	6 000
2	Маса причепа, кг	3 100	2 400	2 050	—
3	Об'єм кузова, м ³	6,35	5,7	6	6
4	Габаритні розміри, мм	6700x2500x2100	6370x2500x1985	6150x2500x1900	6230x2500x2400
5	Внутрішні розміри, мм	4300x2280x650	—	4200x2380x620	—
6	Агрегується з тракторами класу	14—30 кН	1,4—3,0 ТС	10МЗ—6МТЗ-80	МтЗ, Т30
7	Призначення	Перевезення с/г вантажів	Перевезення с/г вантажів	Перевезення с/г вантажів	Перевезення с/г вантажів
8	Розвантаження	На 3 сторони	На 3 сторони	На 3 сторони	На 3 сторони
9	Ціна	32 854,88	29 361,00	24 500,00	30 000,00

реалізації продукції, що свідчить про збитковість підприємства. Аналогічна ситуація і на інших підприємствах.

Підвищення ефективності функціонування підприємств машинобудування в конкурентному середовищі зумовлює проведення організаційно-технічних заходів щодо підвищення якості продукції, що випускається. Тому забезпечення високої конкурентоспроможності є основоположним у вдосконаленні управлінських процесів на машинобудівних підприємствах.

Особливо це стосується підприємств сільськогосподарського машинобудування. Причиною цього є низький технічний рівень вітчизняної продукції порівняно не тільки із зарубіжними аналогами, але і з розвитком конкуренції на внутрішньому ринку. Так,

приведені в таблиці 3 дані виробництва причепів тракторних показують посилення конкуренції для продукції ВАТ «Рівнесільмаш». Аналогічна техніка, що випускається, підприємствами Російської Федерації і Молдови по деяких техніко-економічних характеристиках перевершує продукцію ВАТ «Рівнесільмаш».

Однією з причин такого положення можна назвати значне зниження державної підтримки сільськогосподарського машинобудування. Разом з тим слід зазначити, що потреба в сільськогосподарській техніці збільшується у зв'язку зі зносом машин, що діють.

Слід зазначити, що урядом проголошений напрям на розвиток інвестиційно-інвестиційної складової такої важливої для української економіки галузі як маши-

нобудування. Прийнята Кабінетом Міністрів України 18 квітня 2006 р. Державна програма розвитку машинобудування на 2006-2011 р.р. передбачає освоєння нових видів конкурентної продукції, вдосконалення структури виробництва, розвиток машинобудівних потужностей, формування стабільної гнучкої системи державної підтримки інноваційного розвитку, створення цілої системи науково-технічного забезпечення. Метою Програми є створення конкурентоспроможного машинобудівного комплексу, здатного в умовах інтеграції і глобалізації вирішити задачу забезпечення основних секторів реальної економіки інноваційно-ефективною продукцією власного виробництва, а також збільшення об'єму її експорту [13].

Для досягнення цієї мети слід забезпечити:

— освоєння нових видів конкурентоспроможної продукції;

— проведення в галузі нової технічної політики, спрямованої на створення повнофункціональних систем машин, забезпечення модульності, багатоопераційності, заощадження ресурсів, застосування нових матеріалів і покриттів, енергонасиченості, високих та надвисоких швидкостей, технологій з гранично допустимим тиском, обертами, навантаженням, паралельного виконання основних і допоміжних функцій, ергономічності, високої автоматизації техніки, використання інформаційних технологій, мехатронних систем, систем управління якістю, уніфікації елементної бази, орієнтації на міжнародні стандарти;

— удосконалення структури виробництва, розвиток потужностей;

— розвиток внутрішнього і зовнішнього ринку;

— створення умов для прискореного інноваційного розвитку галузі машинобудування.

Таким чином, прискорення соціально-економічного розвитку і підвищення конкурентоспроможності в постіндустріальну епоху, перш за все, пов'язане з інноваціями.

По-перше, інноваційний процес став перманентним, він більше не зв'язаний рамками економічного циклу.

По-друге, цей процес придбав масовий характер: продукування нових технологій і іншої інформаційної продукції вийшло за межі наукових лабораторій і організацій.

По-третє, інновації стали всеосяжними, вони охоплюють всі форми і сфери життєдіяльності людини.

По-четверте, вже не стільки ринок санкціонує інновації, скільки самі інновації активно впливають на ринкові відносини, ініціюючи створення нових економічних форм, які суміщають конкурентні і коопераційні принципи.

По-п'яте, інноваційний процес змінив саме розуміння і напрями інвестицій — їх частка, що все більш

росте, прямує в сферу споживання, трансформуючись в творчий потенціал людини, у свою чергу, стимулюючи інновації [14, с. 369, 371].

На основі проведеного аналізу інноваційної активності промислових підприємств України можна зробити висновок, що конкуренція розвинена ще достатньо слабо, що визначається наступними чинниками.

По-перше, ознакою того, що суб'єкт ринку зазнає конкуренцію, є постійна пропозиція нових продуктів і послуг, або їх нових модифікацій. Підвищення динамічного конкурентного середовища вимагає все більш швидкої реакції на зміни попиту. У разі, коли процес оновлення номенклатури складає від 5 до 10% до попереднього випуску, підприємство випробовує незначну конкуренцію; якщо оновлення складає від 10 до 20%, йде мова про середній конкурентний тиск на підприємство; якщо ж частка оновленої продукції у випуску перевищує 20%, підприємство випробовує значну конкуренцію, а понад 33% — дуже значну.

По-друге, ознакою конкурентної поведінки суб'єкта господарювання є постійне зниження витрат на той, що існує і новоосвоєний асортимент випуску продукції на 5% щорічно. При зниженні витрат понад 20% на рік підприємство випробовує значну конкуренцію.

По-третє, якщо прискорення технологічного процесу складає понад 10%, то суб'єкт господарювання випробовує конкуренцію; лімітне значення тут належить комп'ютерним технологіям, які оновлюються за 18 місяців, або до двох третин на рік. Отже, у разі зміни технологічної бази виробництва від 10 до 30% підприємство випробовує значну конкуренцію, а в діапазоні від 30 до 60% — дуже значну [14, с. 22].

Таким чином, основним чинником розвитку конкуренції є інтенсифікація робіт по впровадженню інновацій. У свою чергу, причинами низької конкурентоспроможності промислових підприємств України є не тільки технологічні проблеми або відсутність джерел фінансування для розробки і впровадження інновацій, але і низька ефективність менеджменту підприємств, а також негативна дія на вітчизняних товаровиробників існуючого податкового законодавства і митного регулювання і низька ефективність заходів державної підтримки вітчизняних товаровиробників.

Пріоритетність розвитку машинобудування для агропромислового комплексу визнана в 2002 р. Законом України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу». Кабінет Міністрів України затвердив 26.09.2007 р. Державну програму розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу (АПК) на 2007-2010 роки. Як наголошується в документі, метою даної програми є підвищення рівня технічного забезпечення АПК України на основі роз-

витку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, ефективність використання його матеріально-технічної бази, зменшення залежності від імпорту сільгосптехніки.

Державна концепція промислового розвитку машинобудування для АПК України, що розробляється, до 2015 року, направлена на підвищення конкурентоспроможності промислових підприємств, повинна забезпечувати вирішення двох найважливіших завдань: реформування підприємств з метою підвищення якості і ефективності їх управління і розробку заходів державного регулювання, стимулюючих розвиток вітчизняних товаровиробників у напрямі підвищення конкурентоспроможності вітчизняного машинобудування.

Таким чином, для посилення конкурентних позицій машинобудівних підприємств, виходу з кризи і подальшого розвитку необхідно розробити і реалізувати організаційно-економічний механізм управління підприємством в ринковому середовищі, основу якого складає:

- організація виробництва конкурентоздатної продукції;
- інноваційний розвиток підприємства;
- технологічне оновлення.

Реалізація цих основних завдань вимагає розробки методичних і практичних рекомендацій формування стратегії розвитку підприємства на основі застосування маркетингово-орієнтованого підходу до управління.

Література

1. **Економіка** підприємства: Підр. / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. — К.: КНЕУ, 2000. — 528 с.
2. **Портер М.** Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под ред. И предисловие В.Д. Щетинина. — М.:

- Международные отношения, 1993. — 896 с. 3. **Фатхутдинов Р.А.** Конкурентоспособность: экономика, стратегия управления: Уч. пос. — М.: Инфра-М, 2000. — 312 с. 4. **Чепурной И.** Конкурентоспособность продовольственных товаров: Уч. пос. — 2-е изд. — М.: Дашков и К, 2005. — 120 с. 5. **Пастущин В.** Сучасні погляди на конкурентоспроможність продукції як економічну категорію // Наука молода. — 2006. — № 6. — С. 24. 6. **Фатхутдинов Р.А.** Разработка управленческого решения. — М.: ЗАО: «Бизнес-школа», Интел-синтез, 1997. — 352 с. 7. **Юданов А.Ю.** Конкуренция: теория и практика. — М.: АКАЛИС, 1996. — 272 с. 8. **Самуэльсон П.** Экономика. Т.1. — М.: НПО «Алгон» ВНИИСИ, Машиностроение, 1994. — 334 с. 9. **Макконелл К.Р., Брю С.Л.** Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2-х т. / Пер. с англ. — 2-е изд. — Т.1. — М.: Республика, 1992. — 339 с. 10. **Шумпетер Й.** Теория экономического развития (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры). — М.: Прогресс, 1982. — 456 с. 11. **Індекси** промислового виробництва за видами діяльності // http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/pr/prm_ric_u/ipv2006_u.html 12. **Статистичний** щорічник України за 2006 рік / Державний комітет статистики України. — К.: Консультант, 2007. — 551 с. 13. **Державна** програма розвитку машинобудування на 2006-2011 роки // Офіційний вісник України, 2006. — №16. — С.136-144. 14. **Стратегічні** виклики ХХІ століття суспільству та економіці України: В.П. Семиноженка, акад. НАН України; В 3 т. / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця, чл.-корр. НАН України Б.С. Квасняка. — Т.3. Конкурентоспроможність української економіки. — К.: Фенікс, 2007. — 556 с.